

Yhdistävä, silloittava ja ylijäräinen yhteisöllisyys

Analyysi venäjänkielisten jumalanpalvelusyhteisöjen merkityksestä koheesion ja kotoutumisen luojana pääkaupunkiseudulla

Kun monikansallisen Neuvostoliiton rajat avautuivat ja valtio hajosi, entiset neuvostotasavallat itsenäistyivät ja samalla alkoi myös laajamittainen maastamuutto. Monet venäjänkieliset muuttivat ulkomaille oman etnisen taustan sekä avioitumisen, opiskelun ja työn vuoksi. Myös poliittiset, kulttuuriset ja uskonnolliset syyt motivoivat muuttamaan. Taloudelliset tekijät, paremmat työllisyysnäkymät ja koulutusmahdollisuudet olivat keskeisiä tekijöitä myös etnisistä syistä muuttaneiden muuttopäätöksessä.¹

Neuvostoliiton rajojen avautumista seuranneella muuttoliikkeellä oli vaikutusta suomalaisen yhteiskuntaan, joka oli 1980-luvulle asti ollut muuttomaana lähtömaan asemassa.² Venäjänkielisten muuttajien suuren aallon Suomeen sysäsi liikkeelle vuonna 1990 presidentti Mauno Koiviston televisiossa pitämä puhe, jossa hän luonnehti inkerinsuomalaisia neuvostokansalaisia suomalaisiksi. Koiviston kommentin taustoista ei juurikaan tiedetä,³ mutta sen seurauksena tehtiin virkamiespäätös antaa Neuvostoliiton suomalaista sukujuurta oleville henkilöille oikeus paluumuuttoon, joka on järjestelmänä kehitetty alun perin edistämään Ruotsiin 1960- ja 70-luvuilla muuttaneiden suomalaisten

paluuta Suomeen.⁴ Kahden keskeisen tekijän on päätetty vaikuttaneen paluumuutto-ohjelman muodostamiseen: inkerinsuomalaisten Neuvostoliitossa kokema syrjintä sekä Suomen valtion niin sanottu kunniavelka liittyen siihen, että toisen maailmansodan aikana monet inkerinsuomalaiset osallistuivat taisteluihin Suomen armeijassa, mutta heille annetuista lupauksista huolimatta Suomen armeijassa palvelleet ja Suomeen pakolaisina muuttaneet inkerinsuomalaiset palautettiin Neuvostoliittoon sodan jälkeen.⁵

Yksi Suomeen muuton erityispiirre on venäjänkielisten suuri määrä muihin kieliryhmiin verrattuna. Venäjää äidinkielenään puhuvia on Suomessa noin 72 000 henkilöä, mikä on noin 22 prosenttia Suomessa asuvista vieraskielisistä.⁶ Pääkaupunkiseudun vieraskielisestä väestöstä, joka muodostaa yhteensä 13,5 prosenttia alueen koko väestöstä, suurimmat kieliryhmät ovat venäjää (20 %), viroa (14 %) ja somalia (9 %) puhuvat henkilöt.⁷ Uudenaamaan maakunnan kaikista asukkaista 2,1 prosentilla äidinkielenä on venäjä. Tilastot eivät kerro koko totuutta, sillä niissä äidinkieleksi voi merkitä vain yhden kielen; alueella asuu luonnollisesti myös niitä venäjänkielisiä, jotka ovat merkinneet äidin-

kielekseen suomen tai ruotsin.⁸ Vaikka venäjää äidinkielenään puhuvat muodostavat suurimman yksittäisen vieraskielisen ryhmän, he ovat varsin vähän esillä sekä suomalaisessa keskustelussa että tutkimuksessa maahanmuutosta. Erityisesti uskontoa koskeva maahanmuuttotutkimus on Suomessa suuntautunut useammin pienempiin kieliryhmiin kuin venäjänkielisiin.

Venäjänkieliset eivät ole yhtenäinen ryhmä. Esimerkiksi niin sanottuun paluumuuttajien joukkoon kuuluu inkerinsuomalaisten lisäksi muitakin suomalaista syntyperää olevia ihmisiä ja luonnollisesti heidän perheenjäsenensä voivat edustaa muita etnisiä taustoja ja maita.⁹ Venäjänkielisten maahanmuuttajien heterogeeninen etninen ja kulttuurinen tausta sekä lähtömaiden moninaisuus (muun muassa Venäjä, Viro, Ukraina, Valko-Venäjä, Kazakstan) heikentävät venäjänkielisten keskinäistä yhteenkuuluvuudentunnetta. Amsterdamin ja Lontoon venäjänkielisiä yhteisöjä tutkineen antropologi Helen Kopninan mukaan he ovat ”näkyttömiä” myös toisilleen: sen enempää venäjänkieliset itse kuin heidät vastaanottava yhteiskunta ei pidä heitä yhteisönä. Kopninan mukaan venäjänkieliset maahanmuuttajat eroavat muista maahanmuuttajaryhmistä Länsi-Euroopassa erityisesti siten, että heitä luonnehtii neuvostotaustasta nouseva keskinäinen epäluulo ja vastustus sekä luottamus epäviralliseen talouteen ja verkostoihin.¹⁰ Tutkimusten mukaan venäläisten luottamus toisiaan kohtaan on heikkoa myös Venäjällä, jossa vain aivan lähimpiin ihmisiin luotetaan.¹¹ Venäjänkielisten arvioidaan kuitenkin kehittyvän Suomessa yhtenäisemmäksi vähemmistöksi, kun inkeriläisten muutto on hiipumassa ja tulijoista enemmistö on opiskelijoita tai avioliiton kautta Suomeen muuttavia.¹²

Venäjänkielistä yhteisöllisyyttä on kuvattu käsitteellä alayhteisö. Kopninan tutkimuksen mukaan venäjänkieliset Lontoossa ja Amsterdamissa – kuten urbaanissa ympäristössä muutoinkin on tavallista – muodostavat ennemmin alayhteisöjä, joista osa on eksklusiivisia ja osa kaikille avoimia.¹³ Yhteisöt voivat siis luoda sosiaalista koheesiosta sitomalla yhteisön jäseniä toisiinsa sosiaalisena verkostona ja luomalla solidaarisuutta erityisesti oman ryhmän sisälle (bonding) tai yhdistämällä yhteisön

jäseniä muuhun yhteiskuntaan laajemman identifi-
oitumisen ja vastavuoroisuuden kautta (bridging).¹⁴ Maahanmuuttotutkimuksessa yhdistävät sosiaaliset verkostot mielletään usein etnisen ryhmän välisinä, jolloin ne ensisijaisesti ilmentävät samankaltaisuutta ja luottamusta. Tällöin ne eivät yhdistä vähemmistöryhmää muuhun yhteiskuntaan tai ilmennä aktiivisuutta ryhmän ulkopuolella. Silloittavat sosiaaliset verkostot taas sitovat sosiaalisesti erilaisia ihmisiä toisiinsa ja ne liittävät yhteisöjä kansalaisyhteiskuntaan.¹⁵ Ymmärrän yhdistävien sosiaalisten verkostojen ja yhteisön rajat ylittävien sosiaalisten verkostojen yhdessä ilmentävän yhteisön sosiaalista koheesiota, joka koostuu erityisesti seuraavista alueista: luottamus sekä ryhmän sisällä että sen ulkopuolella, halu auttaa omassa ryhmässä ja ryhmän ulkopuolella, tunne kuulumisesta omaan ryhmään, kansalaisyhteiskuntaan ja valtioon sekä sosiaalinen osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan ja politiikkaan.¹⁶ Luottamus, halu auttaa, tunne kuulumisesta ja osallistuminen edesauttavat kotoutumista Suomeen, millä tarkoitetaan sekä uuteen yhteiskuntaan sopeutumista ja osallistumista että omien kulttuuristen erityispiirteiden säilyttämistä.¹⁷ Maahanmuuttajien yhteisöllisyyteen liittyy usein ominaispiirteensä transnationaalisuus eli ylirajaisuus.¹⁸

- 1 Kopnina 2005, 26; Mähönen & Yijälä 2016, 36. Ks. myös Lehtonen 2016, 23.
- 2 Martikainen 2013.
- 3 Flink 2016, 76, 87.
- 4 Ks. lisää Jasinskaja, Mähönen & Liebkind 2012; Liebkind ym. 2004, 23–29; Davydova 2010.
- 5 Mähönen & Yijälä 2016; Flink 2016, 87–90.
- 6 Tilastokeskus 2016.
- 7 Mähönen & Yijälä 2016.
- 8 Tilastokeskus 2016; Lehtonen 2016, 18.
- 9 Davydova 2009.
- 10 Kopnina 2005, 80.
- 11 Ks. Levada-tutkimuskeskus 2014; Balakireva & Sereda 2013, 233–234; March 2010.
- 12 Esim. *Helsingin Sanomat* 1.10.2016.
- 13 Kopnina 2005, 100, 109.
- 14 Stepick, Rey & Mahler 2009; Furseth 2008, 157.
- 15 Stepick, Rey & Mahler 2009, 15; Korac 2009, 38
- 16 Chan et al. 2006; Jenson 1998; Jenson 2010.
- 17 Martikainen 2013, 36–37; Laki kotoutumisesta 1999.
- 18 Glick Schiller, Basch & Blanc-Szanton 1994; Levitt & Jaworsky 2007.

Ylirajaisuuden prosessi laajentaa paikan merkityksen rajoja sekä kodin ja yhteisön käsitteitä. Maahanmuuttajat luovat ja ylläpitävät suhteita, joilla ollaan samaan aikaan yhteydessä entiseen kotimaahan ja luodaan elämää uudessa maassa.¹⁹ Ylirajaisuus voi tuoda kodintuntua ja tuttuutta. Sitä pidetään usein positiivisena askeleena kotoutumisessa, mutta se myös haastaa kuulumisen, minuuden ja kodin merkityksiä sekä voi synnyttää kodittomuuden tunnetta: koti ei olekaan missään.²⁰

Tarkastelen tässä artikkelissa venäjänkielisten jumalanpalvelusyhteisöjen merkitystä sosiaalisen koheesion ja sitä kautta kotoutumisen luojana. Artikkelin tutkimuskysymys on: mikä on jumalanpalvelusyhteisön merkitys Suomen venäjänkielisille ylirajaisena kodin luojana? Analysoin miten jumalanpalvelusyhteisöt luovat yhteyttä jäsentensä välille, liittävät sen jäseniä Suomeen toimijuuden ja osallisuuden kautta sekä yhdistävät heitä muihin yhteisöihin paikallisesti ja ylirajaisesti. Esittelen seuraavaksi kontekstin, jota analysoidaan, ja tämän jälkeen analyysin tulokset yhteisöiden yhdistävistä, silloittavista ja ylirajaisista ulottuvuuksista.

AINEISTO JA KONTEKSTI

Suomen venäjänkieliset ovat tilastojen perusteella uskonnollisesti varsin sitoutumattomia. Suomen kielen taidon lisäksi inkerinsuomalaisten paluumuuttajien odotettiin olevan uskonnoltaan luterilaisia, mutta kuten kielitaito oli jo usean sukupolven ajan heikentynyt Neuvostoliitossa, myös suhde luterilaiseen kirkkoon oli etäännyntynyt.²¹ Suurin osa (lähes 77 %) Suomessa asuvista venäjänkielisistä ei ole minkään Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan jäsen. Hieman alle yhdeksän prosenttia heistä kuuluu Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja noin 13,5 prosenttia Suomessa rekisteröityihin ortodoksisiiin kirkkoihin. Alle yksi prosentti Suomessa asuvista venäjänkielisistä kuuluu muihin Suomessa rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin.²² Samaan aikaan pääkaupunkiseudulla toimii useita venäjänkielisiä jumalanpalvelusyhteisöjä, joita tässä tutkimuksessa tarkastellaan.

Artikkelin aineisto koostuu pääkaupunkiseudun venäjänkielisten protestanttisten jumalanpalvelusyhteisöjen jäsenten haastatteluista sekä yhteis-

söjen tuottamista teksteistä. Haastattelut on tehty syksyn 2014 ja kesän 2016 välillä. Haastateltavat olivat eri venäjänkielisten jumalanpalvelusyhteisöjen jäseniä. Venäjänkielisiä haastateltavia oli seitsemän, joista viisi oli miehiä ja kaksi naisia, ja he kaikki olivat aktiivisia toimijoita omissa seurakunnissaan. Haastattelut on tehty elämänkaarihaastattelulla, joissa haastateltavat kertoivat elämästään, suhteestaan uskoon ja kirkkoon sekä identiteetistään venäjänkielisenä Suomessa. Haastateltavat olivat 26–65-vuotiaita ja he olivat muuttaneet Suomeen joko perheiden inkerinsuomalaisten juurien, työn tai opiskelun vuoksi. Haastattelut kestivät noin 50–80 minuuttia. Kaksi haastattelua on tehty suomeksi ja viisi venäjäksi. Olen kääntänyt analyysini venäjänkieliset haastattelulainaukset suomeksi ja muokannut suomenkieliset haastattelulainaukset yleiskielisiksi haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi. En analyysissä paljasta haastateltavien yhteisöä, koska tässä artikkelissa en analysoi yhteisöjä itseään vaan niiden merkitystä yksilöille kodin luomisessa Suomeen. Tämän lisäksi haastattelin kolmea maahanmuuttajien parissa työskentelevää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työntekijää, joiden rooli on analyysia taustoittava. Analysoitavana aineistona oli myös kirkkojen tuottamia tekstejä venäjänkielisestä toiminnastaan: vuosikertomukset, valokuvat sekä yhteisöjen kotisivut ja nettitilaisuudet, joita haastateltavat joko antoivat minulle tai suosittelivat katsomaan. Kotisivut ovat keskeisiä tutkittaessa kirkkojen itseyttä, sillä niissä kirkot esittelevät julkisesti toimintaansa sillä tavoin kuin he ymmärtävät itsensä ja haluavat kertoa itsestään ulkopuolisille. Analyysi on aineistolähtöinen, mutta löyhästi teoriaohjaava: se tarkastelee yhteisöjä yhdistävinä (bonding), silloittavina (bridging) ja ylirajaisina (transnational) yllä esitettyjen teoreettisten välineiden avulla.

Pääkaupunkiseudun protestanttisia venäjänkielisiä jumalanpalvelusyhteisöjä toimii paikallisten kirkkojen yhteydessä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen seitsemännen päivän adventisteissa. Evankelis-luterilaisen kirkon venäjänkielinen työ pääkaupunkiseudulla alkoi 1990-luvulla. Ainoastaan Helsingin seurakuntayhtymällä on pääkaupunkiseudulla vakituisia työntekijöitä ve-

näjänkielisessä seurakuntatyössä: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappi Anna Lewing, Inkerin kirkon pappi Vladimir Blaginin ja seurakuntatyöntekijä Olga Russkij. Myös Vadim Roznovski osallistuu erityisesti nuorisotyöhön, Espoon Venäjälubbin (Russkij Klub) vetämiseen ja leiritoimintaan Espoonlahden seurakunnassa kansainvälisyystyön sihteerinä toimivan puolisonsa Eveliina Roznovskin ohella. Espoossa ei ole säännöllistä venäjänkielistä toimintaa, mutta venäjänkielen taitoiset papit toimittavat kirkollisia toimituksia, pitävät rippikoulua ja käyvät sielunhoidollisia keskusteluja venäjäksi. Kesällä 2017 Espoossa järjestetään ensimmäistä kertaa venäjänkielinen rippikoululeiri. Vantaalla puolestaan evankelis-luterilaisen kirkon monikulttuurisuustyö rajautuu pääasiassa diakoniatyöhön, johon venäjänkieliset eivät juuri osallistu.²³ Suomen seitsemännenten päivän adventistit kutsuivat venäjänkieliseen työhön pastorin Venäjältä 1990-luvun loppupuolella. Adventtikirkolla on venäjänkielinen jumalanpalvelus ja kerho Sana, joka järjestää yhteisölle sosiaalista kahvilatoimintaa. Heidän pastorinaan on toiminut Liia Kaitanen.²⁴

Pääkaupunkiseudulla suurin venäjänkielinen vapaakristillinen yhteisö on Helsingin venäläinen vapaakirkko Pelastuksen arkki (Kovcheg Spasenija), jonka pastori on Petr Potapenko. Pelastuksen arkin erityisyys on sen tavoite tarjota hengellistä yhteyttä eri tunnustuskunnista ja taustoista Suomeen muuttaneille. Kirkko toimii virallisesti Suomen vapaakirkon yhteydessä, mutta sen jäsenet ovat muun muassa helluntailaisia, baptisteja, ykseyshelluntailaisia,²⁵ metodisteja ja karismaattisia. Tällä hetkellä tähän vuonna 2000 perustettuun yhteisöön kuuluu sen omien tilastojen mukaan noin 140 jäsentä.

Vantaalla venäläinen baptistikirkko Vifania mainitsee juurikseen Helsingin ensimmäisen venäläisen vapaakristillisen yhteisön ajalta, jolloin Suomi oli Venäjän keisarikunnan suurruhtinaskunta. Tuolloin Suomessa toiminut venäläisen evankelisen herätyksen johtaja Maria Maksimovna Smirnova pyysi Pietarista apua kirkon perustamiseen, ja venäläisen evankelisen liikkeen johtohahmoista Ivan Veniaminovits Kargel tuli Suomeen. Ilmeisesti hänen matkansa oli siinä määrin vaikuttava, että sen seurauksena Helsinkiin perustettiin Suomen venä-

lainen evankelinen liike vuonna 1907. Venäläinen baptistikirkko Vifania itse kunnioittaa Kargelia perustajanaan.²⁶ Epävakaana aikana ennen kommunismin valtaannousua Venäjällä kirkko kokoontui salaa kodeissa. Kansalaissodan aikana vuonna 1918, jolloin Suomi halusi eroon venäläisistä vaikutteista, monet venäläisistä baptisteista muuttivat Neuvostoliittoon. Ne kirkon jäsenet, jotka jäivät Suomeen, rekisteröivät yhteisön uudelleen vuonna 1921 nimellä Venäläinen evankelinen kirkko Suomessa.²⁷ Vifanian pastorina toimii nykyään Pavel Voronenko.

Pääkaupunkiseudulla toimii myös uudempiä, lähinnä karismaattisia jumalanpalvelusyhteisöjä, joista yksi on Viktor Kurnikovin vuonna 2004 perustama Kuningasten kuningas (Tsarja Tsarej). Se toimii Espoossa rekisteröitynä yhdistyksenä. Toinen uusi venäjänkielinen jumalanpalvelusyhteisö on vuonna 2013 perustettu Muutoksen voima (Sila Peremen), jonka jumalanpalvelukset pidetään Kontulassa Itä-Helsingissä. Muutoksen voiman pastorit Andrei Hinkonen ja Sergei Julle olivat aiemmin Pelastuksen arkin nuorisotyössä. Muutoksen voima on virallisesti yhteydessä Viron metodistikirkkoon ja on saanut sieltä siunauksen oman kirkon perustamiselle.²⁸

19 Davydova 2009; Martikainen 2013, 3.

20 Korac 2009, 35–37.

21 Davydova & Heikkinen 2004, 176, 177.

22 Tilastokeskus 2015.

23 Asiantuntijahaastattelut 2014–2015.

24 Venäjänkielinen adventtikirkko 2015.

25 Ykseyshelluntailaisuus tai ”vain Jeesus”-liike levisi Venäjällä 1910–1920-luvuilla. Sille tunnusomaista oli kaste Apostolien tekojen mukaisesti Jeesuksen nimessä kolmiyhteisen Jumalan sijaan, sillä Kristuksen nähtiin ilmenevän samanaikaisesti Jumalan kolminaisuutta. Liikettä kutsutaan myös smorodinilaisiksi keskeisen opettajan Nikolai Smorodinin mukaan. Kolminaisuushelluntailaisuus kuitenkin sai entisen baptistin Ivan Voronaevin ja Gregori Smidthin työn tuloksena huomattavasti suuremman kannatuksen. Neuvostoaikaisissa vainoissa liikkeet yhdistyivät ja 1990-luvulla uskonnollisen tilanteen vapauduttua nämä perinteiset helluntailaiset vastustivat yhdessä menestysteologiaa vaikutteita länneistä, vaikka heidän käsityksensä Jumalan luonnosta eroavat. Ks. esim. Wardin 1994, 59; Plüss 2014, 98.

26 Vifania, 2016.

27 Nichols 2011, 145–147.

28 Muutoksen voima 2016.

YHTEISÖ YHTEYDEN, LUOTTAMUKSEN JA IDENTITEETIN TARJOAJANA

Analyyssini perusteella venäjänkieliset yhteisöt luovat sosiaalista koheesiota ja yhteyttä ryhmän välille usein eri tavoin. Ensinnäkin ne luovat yhteisöllisyyttä, kodin tuntua ja jopa edustavat perhettä Suomessa. Toiseksi ne tarjoavat jaettua identiteettiä neuvostotoisinajattelijoiden lapsina, joita yhdistää dissidentti- ja sortotausta. Kolmanneksi seurakuntalaisia yhdistää emigraatio ja asuminen nyt Suomessa.

Yhteisöllisyyden merkitys rakentui ”kielen, kulttuurin ja mentaliteetin” pohjalle. Useissa haastattelussa korostui äidinkielen merkitys silloinkin kun suomen taito on hyvä.

Luulen että äidinkielen vaikutus on aika iso asia. Monet vaikka hyvin osaavat suomea, mutta se ei tule heidän äidinkielekseen. Ja kun esimerkiksi keskustelut menevät syvälle, sinne ei suomen kieli enää niin kuin riitä. Ja luulen että vielä yksi syy, että ihmissuhteet, joita täällä on, on myöskin aika merkittävä tekijä.²⁹

Yhteisössä voi levätä eikä niissä tarvitse pinnistellä vieraalla kielellä. Oma kieli ja oman kulttuuritaustan mukainen traditio vaikuttavat kodin tunnun saavuttamiseen Suomessa.

Tietysti venäjänkielisille on ymmärrettävää, että tarvitaan venäjänkielinen kirkko. – Venäjänkielisille, joka tapauksessa riippumatta siitä kuinka kauan ovat asuneet täällä, joka tapauksessa kieli kuitenkin jää sellaiseksi, voi olla ettei edes toiseksi – Mentaliteetti, kulttuuri, se kaikki on myös oikein tärkeää, tietenkin kaikista tärkeintä.³⁰

Venäjänkielinen jumalanpalvelusyhteisö tarjoaa jäsenilleen paikan, jossa he voivat kielen lisäksi ylläpitää omia kulttuurisia piirteitään uudessa yhteiskunnassa. Aiemmassa uskontoa koskevassa maahanmuuttotutkimuksessa on havaittu, että uskonnollinen yhteisö ja usko tarjoavat jatkuvuutta, lohtua ja kulttuurisesti tuttua ja turvallista paikkaa muutoksessa.³¹ Tästä syystä muuttajien uskonnollinen elämä saattaa aktivoitua uudessa maassa ja tulla vastareaktioksi esimerkiksi uuden kotimaan liberaalille ajattelulle.³² Haastattelujen ja kotisivuilla

esitettyjen kuvien ja videoiden perusteella jumalanpalvelusyhteisöt toisintavat aiemman kotimaan kulttuuria usein eri tavoin: kirkossa käytetään äidinkieltä ja ylläpidetään omia juuria korostavia traditioita, kuten vietetään sadonkorjuujuhlia, ulkoinen koristelu ja tarjoilut muistuttavat kotimaasta, monissa yhteisöissä käy lähtömaan pastoreita ja seurakuntalaiset vierailevat lähtömaissaan.³³ Venäjänkielistä seurakuntatyötä pitkään tehnyt Erkki Jokinen kirjoittaa, että keskinäisistä kyräilyistä ja ristiriitaisuuksista huolimatta venäläinen kulttuuri on osoittautunut myös emigraatiossa pitkään säilyväksi: ”Venäläinen tuo omat tölkkinsä mukanaan ja säilöö niitä puoli vuosisataa.”³⁴ Kaikki haastateltavat kertoivat seurakuntalaisten muodostavan yhteisön, jossa käy pääasiassa samoja ihmisiä.

Siksi voi olla että meillä on vähän – – enemmän sellainen järjestys. Sellainen varmaan on. Ja voi olla, että vähän enemmän sellainen tyyliin show, no, me rakastamme sellaista venäläistä, sellaista, että on kaunista. Suomalaisilla ei ole sitä. Toisaalta se merkitsee juhlaa, eli meillä on perinteenä, että jos menet kirkkoon, pukeudut kuin juhlaan. – – Ja suomalaiset voivat mennä farkuissa ja t-paidassa kirkkoon. Siinä ainakin voi nähdä eron suomalaiseen ja englantilaiseen yhteisöön nähden. Ja sitten me haluamme seurustella enemmän kuin suomalaiset, paljon enemmän. Eli jumalanpalveluksen jälkeen ihmiset haluavat jäädä syömään yhdessä. Varmaan suomalaisetkin haluavat, mutta meillä sitä on enemmän. Minulla on suomalainen mies, siksi ymmärrän [eron]. Hänkin haluaa seurustella, mutta se tarve on kuitenkin pienempi. Tarve omalle ajalle on suurempi.³⁵

Yhteys muihin seurakuntalaisiin ja kanssakäyminen ovat keskeistä. Eräs haasteltavista tiivistä kirkon sosiaalisen ja hengellisen merkityksen: ”Kirkkoon voi mennä saamaan pyhitystä ja seurustelua”. Evankeliluterilaisen kirkon monikulttuurisuustyössäkin on havaittu intensiivisen yhteisöllisyyden merkitys: ”Venäläiset tykkäävät leireistä.”³⁶

Osassa seurakunnista on paljon ohjelmaa ja tapaamisia viikon aikana, mikä mahdollistaa sosiaalisen piirin muodostumisen uudessa maassa. Aiempi tutkimus venäläisten ja ukrainalaisten maahanmuutosta Israeliin on osoittanut, että muilla samaan et-

niseen ryhmään kuuluvilla on positiivista vaikutusta psykologiseen hyvinvointiin ja he vähentävät sopeutumisstressiä ja koti-ikävää.³⁷ Tämä positiivinen vaikutus ilmeni niiden haastateltujen keskuudessa, jotka olivat asuneet Suomessa vain vähän aikaa ja joiden suku asui pääasiassa toisessa maassa. Kirkko muodostui heille perheeksi ja suvuksi, johon saattoi tukeutua, kun sosiaaliset verkostot olivat kaukana. Luottamus molemminpuoliseen avunantoon saattoi nousta jopa vahvemmaksi maahanmuutossa kuin Venäjällä, jossa tutkimusten mukaan verkostoilla on Suomea merkittävämpi rooli päivittäisessä selviytymisessä.³⁸

Aleksandra: Jos mietitään, [mitä usko antaa] tässä elämässä, niin jos on jotain ongelmia, kirkosta voi pyytää tukea.

Ilja: Rukoustukea.

Aleksandra: Rukoustukea ja jopa suoraa tukea: jos sairastuu, antakaa minulle lääkettä. Tai meillä on kaikenlaisia erilaisia asioita. Meillä N.N. on töissä Fazerin tehtaalla ja lahjoittaa meille tuoretta leipää.

Ilja: Molemminpuolista apua. Voi olla, että Suomessa on toisin, mutta meillä jos on vaikeuksia, kirkossa jaetaan ja autetaan toisia, niin Venäjällä kuin täälläkin [venäjänkielisessä seurakunnassa].

Aleksandra: Minusta tuntuu että täällä vielä enemmän kuin Venäjällä. – – usein jopa rahallisesti. En tiedä miten teillä, mutta meillä usein annetaan 50 euroa ”sinulle siunaukseksi”.³⁹

Seurakuntalaiset vierailevat toistensa luona ja osallistuvat kiinteästi toistensa elämään. Yhteisöllisyys korostuu, koska heillä on vähän seurakunnan ulkopuolisia kontakteja ja verkostoja Suomessa.

Tutkijat ovat melko yksimielisiä siitä, että kotimaan identiteetin toisintaminen ja lujittaminen ovat maahanmuuttajien uskonnon keskeisiä tekijöitä.⁴⁰ Venäjänkielisen seurakunnan kohdalla monet haastatellut olivat olleet uskovaisia ja erityisesti uskonnollisia toisinaajatteliijoita tai heidän lapsiaan jo lähtömaassaan neuvostoaikana. Heidän perheensä olivat helluntailaisia, adventisteja, metodisteja, baptisteja tai luterilaisia Neuvostoliitossa ja he ovat välittäneet uskon lapsilleen neuvostoyhteiskunnassa. Tällöin aiemmissa tutkimuksissa painotetusta uskonnollisten traditioiden tuttuuden toisintamisesta

tulee tässä aineistossa neuvostoaikaisen toisinaajattelutaustan korostamista. Monilla tämä maanalainen uskonnollinen traditio ja dissidentti-identiteetti ovat säilyneet ja niitä halutaan ylläpitää myös uudessa maassa. Uskon nähdään säilyvän paremmin hankalissa olosuhteissa. Useat haastatellut olivat pelänneet, että usko vähenee, kun he muuttavat Suomeen, jossa elintaso on korkea.

Ajattelin niin, että kun muutan Suomeen, usko vähenee.

Ajattelin että kun elintaso nousee, kiinnostus Jumalaa kohtaan vähenee, mutta niin ei käynyt. Kun Jumala kutsuu sinut tänne, hän pitää huolta.⁴¹

Toinen yhteisöä kiinteyttävä tekijä on jäsenten emigranttitausta. Identiteettiä määrittää se, että seurakuntalaiset ovat lähteneet omasta maastaan ja siten he ymmärtävät toisiaan.

Luonnollisesti kirkkomme on emigranttikirkko, kuitenkin ymmärrämme, että ihmiset saapuvat tänne ja luovat omansa.⁴²

Monissa yhteyksissä ilmaistiin yhteisöjen olevan emigranttikirkkoja, joilla on erityinen identiteetti maahanmuuttajien yhteisöinä. Elämä maahanmuuttajien yhteisössä ei kuitenkaan merkitse pelkästään lähtömaan kulttuurin toisintamista, vaan yhteisöä yhdistää sen jäsenten kokemus muuttajina. Yhteisöllinen itseymmärrys ei ole venäläinen eikä

29 48-vuotias mies, haastateltu suomeksi, helmikuu 2015.

30 65-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

31 Stepick, Rey & Mahler 2009, 251.

32 Furseth & Repstad 2006, 165–179.

33 Ks. muiden tutkimusten tuloksia Stepick, Rey & Mahler 2009; Ebaugh & Chafetz 2000, 71.

34 Jokinen 2009, 82.

35 53-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

36 Asiantuntijahaastattelu 3, helmikuu 2015.

37 Tartakovsky 2007, 493.

38 Salmenniemi & Rotkirch 2008.

39 26-vuotias mies ja 28-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, maaliskuu 2015.

40 Stepick, Rey & Mahler 2009, 7.

41 35-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, joulukuu 2014.

42 65-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

suomalainen, vaan omanlainen: venäläinen kirkko Suomessa, kuten useampi haastatelluista kertoi.

Kirkko ei ole varmaan niin eikä näin, ei sellainen aivan kuin Venäjällä vaikka on ihmisiä jotka yrittävät palauttaa sen sellaiseksi kuin Venäjällä, eikä sellainen kuin Suomessa koska se on kuitenkin venäläinen kirkko. Se on varmaan jossain keskellä, koska – kokonaisuudessa maahanmuuttajien yhteisö ei ole yksinkertainen. Kaukana siitä, että kaikki ihmiset alkaisivat maahanmuuttajiksi, se on oma ihmislajinsa. Aktiivisia ihmisiä ja samaan aikaan, uh, ei ole helppoa heidän kanssaan. Mutta vilpittömiä ihmisiä. On sellaista toivetta, että tehdään tämä sellaiseksi kuin oli Venäjällä, mutta käytännössä tajuat, ettei se ole mahdollista. Eikä se ole oikein. Toiset ihmiset sanovat: ”Anteeksi, meidän asumme täällä. Meidän lapsilla on jo toisenlaiset arvot. Me emme voi elää siinä, mitä oli.”⁴³

Osalla haastateltavista identiteetti muodostui vahvasti venäläisinä Suomessa. Tällöin tarkoituksena ei ollut toisintaa lähtömaan kulttuuria ja ilmapiiriä, vaan venäläisyyteen suhtauduttiin valikoiden ottamalla venäläisestä kulttuurista parhaat puolet.

Max: Se on ihan hyväkin, että on tällainen venäläinen seurakunta, joka pystyy antamaan sitä vähän venäläisempää kulttuuria kuin suomalainen seurakunta.

Maija: Miten koet, että näkyy se venäläisyys muuta kuin kielessä?

Max: – no se on jännä juttu, että meidän seurakunnassa se näkyy ehkä pelkästään niin ku shashlikeissa [naurua] ja tämmöisissä tapahtumissa. – Mun on vaikea sanoa, koska olen asunut melkein koko elämäni täällä – Mulle tämä venäläinen kulttuuri kulttuurina – mä en ehkä edes tiedä mitä se kokonaan on, että mua ei niin ku lapsena pakotettu lukemaan näitä Dosto – Dostojevskiä ja muita, näitä kirjoja sun muita. Meidänkin seurakunnassa – aika monet ihmiset kuitenkin on – asunut aika kauan Suomessa, ja siinä ehkä välttämättä tulee vähän sitä, että yrittää sopeutua enemmän Suomeen, kun että me pitäydytään jossakin joka on Venäjässä ja pidetään siitä kiinni. – ehkä se visio on enemmän siinä että ollaan venäläiset Suomessa ja pyritään sopeutumaan suomalaiseen kulttuuriin. Mutta kyllä niitä parhaita paloja saa aina ottaa sieltä venäläisestä kulttuurista.⁴⁴

Yhteinen tausta emigrantteina ei ole vain omiaan luomaan yhteyttä ja koheesiota, se myös altistaa konfliktille, joka perustuu säilyttämisen ja uudistamisen väliseen ristiriitaan. Monet seurakuntien jäsenet ovat muuttaneet Suomeen pian Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen, jolloin lähtömaan henkinen ilmapiiri oli konservatiivinen. Nyt evankeliset kirkot Venäjällä ovat tulleet suvaitsevaisemmiksi, mutta jotkut emigranttikirkot ovat säilyttäneet kirkon tradition lähempänä sitä, mikä se oli Neuvostoliiton viimeisinä vuosina tai juuri Neuvostoliiton romahdettua. Hiljattain Suomeen muuttaneet haastateltavat kertoivat, että Suomessa kirkossa käydään sellaisia keskusteluja, joita evankelisissa kirkoissa Venäjällä ei enää käydä.

Aleksandra: Suurempi ongelma on, että kirkko on emigranttien, monet tulivat suomeen 15–20 vuotta sitten, johon asti Venäjä, Baltia, Ukraina olivat todella konservatiivisia, ihmiset tulivat sellaisella maailmankuvalla, että kaikki pitää olla siten kuin se oli. Venäjällä on jo muuttunut. Kirkossa – on myös vastarintaa, nuorempien näkemyksiä, että pitää olla enemmän vapautta, ja enemmän sellaisia ääniä, että kirkko haluaa pysyä sellaisena kuin se oli, vaikka Venäjällä on jo vapautunut. Koska emigranttikirkko ei halua muuttaa mitään. Pietarissa kirkko on vapaampi jo kuin täällä.

Maija: Missä asioissa esimerkiksi?

Aleksandra: – kirkossa on ihmisiä jotka haluaisivat että muuttuu, voiko käyttää rumpuja, [laittaa] musiikkia kovemmalle. Sellaisia kysymyksiä, joita suomalaiset eivät varmaan mieti, koska Suomessa on vapaata, [mutta] meillä keskustellaan: nuoriso haluaa musiikkia kovemmalle, mummot [sanovat] korviin sattuu.⁴⁵

Venäjänkielisissä kirkoissa käyvien taustat eri maisista ja kulttuureista, ja esimerkiksi Pelastuksen arkin jäsenkunnan taustat eri tunnustuskunnista, saattavat hiertää. Pelastuksen arkissa koheesiota pyritään ylläpitämään niin, että sunnuntain jumalanpalvelus toteutetaan ”keskitiellä” eikä esimerkiksi kielilläpuhumista toivota, jotta eri tunnustuskunnista ja taustoista tulevat voivat osallistua siihen. Pienemmissä tilaisuuksissa saatetaan toteuttaa osallistujien taustoista nousevia eri perinteitä.

YHTEISÖ SILTANA KANSALAISSYHTEISKUNTAAN JA SUOMEEN

Venäjänkielisen jumalanpalvelusyhteisöt eivät ainoastaan tarjoa haastateltaville yhteyttä ja yhteenkuulumisen tunnetta, vaan ne myös linkittävät heitä laajemmin julkiseen tilaan ja yhteiskuntaan Suomessa. Julkisen tilan käsitettä pidetään yhtenä kansalaisyhteiskunnan ominaisuutena. Sillä tarkoitetaan valtion, talouden ja perheen ulkopuolista sosiaalista areenaa, jolla kansalaiset, niin yksilöt kuin ryhmät, voivat rauhanomaisesti ja avoimesti kohdata ja jakaa ajatuksiaan.⁴⁶ Venäjänkielisten yhteisöjen rooli silloittajina ilmenee sekä konkreettisen kotouttamisen tavoin että yhteisöllisen toimijuuden ja osallisuuden kautta.

Haastateltavat kertoivat yhteisöjen olevan keskeisiä tiedonvälittäjiä ja apuna käytännön elämän uudelleenjärjestelyssä uudessa maassa.

Ihmiset puhuvat tarpeellisista asioista, jakavat tietoa, miten ratkaista ongelmia, mikä tarpeen. Kirkko on hyvä tuki myös puhtaasti käytännön asioissa: ”Saatteko lapsilisää” ”Ai, mikä se on”, ”No täytetään kaavakkeet”, ”Sieltä saa ilmaista ruokaa” ja niin edelleen.⁴⁷

Jumalanpalvelusyhteisöjen roolin mainittiin kuitenkin muuttuneen 1990-luvulta, jolloin käytännön apu oli erityisen merkityksellinen, kun venäjänkielisille oli muutoin vähän palveluita Suomessa. Kirkon merkitys elämän järjestämisessä nähtiin tuolloin olleen niin suuri, että kun elämä asettui, osalla seurakuntalaisista kirkko sai jäädä.

Tatjana: Aika iso prosentti ei käy tällä hetkellä kirkossa, valitettavasti. Vaikka en sano, että he olisivat lopettaneet uskomasta – –

Maija: Käyvätkö he muissa kirkoissa?

Tatjana: Ei. En usko, että on niin. He eivät vain käy enää kirkossa. Emigraatio on rankkaa, ja erityisesti kun työskentelee ja opettelee kieltä, se on sellainen valtava kuormitus. Ihmiset voimakkaasti väsyvät tietysti, eivät jaksa käydä, vaikka tietysti kyse on prioriteeteista, jotkut tekevät niin että tulevat kirkkoon ja se vastaavasti auttaa saavuttamaan sen rutiinin. – – Minulle on kaikista tärkeintä,

että ihmiset ottaisivat Kristuksen elämäänsä. No, täällä voimme rakentaa elämämme hyvin myös ilman Kristusta, mutta pelastus, ikuinen elämä on kuitenkin paljon tärkeämpää kuin se mitä täällä on.⁴⁸

Osa venäjänkielisestä toiminnasta on suunnattu venäjänkieliseen kohtaamiseen ilman uskonnollista sisältöä. Tällainen on muun muassa Espoossa toimiva evankelis-luterilaisen kirkon Venäjä-klubi, joka järjestää esimerkiksi discoja, taidemaalauksia ja keskustelua yhteisen iltapalan ääressä. Se pyrkii olemaan matalankynnyksen paikka, jonka kautta voi halutessaan siirtyä kirkollisen työn pariin. Myös adventtikirkossa järjestetään muun muassa kielenopetusta ja siellä toimii ryhmä, joka antaa psykologista apua Suomeen sopeutumisessa. Adventtikirkon venäjänkielinen työ oli 2000-luvun alussa kerhopainotteista, jolloin siellä järjestettiin paljon erilaisia seminaareja, konsertteja ja muuta sosiaalista toimintaa. Tällä hetkellä kuitenkin kerho- ja kulttuuritoiminnasta on haluttu siirtyä kirkollisempaan toimintaan, sillä nykyään korkeatasoisista venäjänkielistä harraste- ja kulttuuritoimintaa on pääkaupunkiseudulla runsaasti.

Yhteisöjen rooli Suomeen ja uuteen yhteiskuntaan linkittäjänä ilmeni myös epäsuoremminkin, että yksilöillä on potentiaalia tulla aktiivisiksi toimijoiksi yhteisöjensä kautta, jolloin yhteisöt toimivat eräänlaisina välittäjinä yksilön ja yhteiskunnan välillä. Jumalanpalvelusyhteisöt toimivat osana suomalaista uskonnollista kontekstia: ne ovat joko suomalaisten kirkkojen yhteydessä tai virallisesti rekisteröityneitä, niillä on kontakteja niin paikallisviranomaisiin kuin muihin uskonnollisiin yhteisöihin. Tämän lisäksi ne osallistuvat esimerkiksi evankelointitapahtumiin, joista näkyvimmit ovat olleet Muutoksen voiman järjestämä kerrallaan kuusi päivää kestänyt Hope-festivaali kesällä 2015

43 53-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

44 26-vuotias mies, haastateltu suomeksi, kesäkuu 2016.

45 28-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, maaliskuu 2015.

46 Bauman 2014, 121.

47 53-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

48 53-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

Kaisaniemen puistossa ja kesällä 2016 Kansalaisto-
rilla. Niihin osallistui paitsi Suomessa asuvia venä-
jänsuomalaisia useista kirkkoista myös itäisen Euroopan
alueelta vierailleita kristittyjä. Tapahtumat ilmentä-
vät aktiivista olemisen tilaa. Liike ja vaikuttaminen
suuntautuvat itsen ja yhteisön ulkopuolelle, toisiin
ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan.⁴⁹ Useat haas-
tateltavat osallistuivat jonkinlaiseen evankeliointiin
viikoittain.

Sit kun ajattelee, että onhan täällä aika paljon venäläisiä,
niin kun sä itse kerroitkin, että tavallaan on paljon duunia
tehtävänä. Kyllä se tästä pikku hiljaa.⁵⁰

Evankeliointi ja muu vaikuttaminen suuntautuu
pääasiassa venäjänkielisiin, osittain johtuen kie-
litaidosta mutta erityisesti siitä, että kaikilla yhtei-
söllä ei ole paikkaa, jonne kutsua suomenkielisiä.
Kotisivujen mukaan Muutoksen voiman tarkoitus
on ”kaikkien venäjänkielisten muutoksen tuke-
minen”.⁵¹ Sen sijaan Pelastuksen arkissa tulkataan
pääjumalanpalveluksen saarna myös suomeksi ja
evankelis-luterilaisen kirkon Venäjä-klubi eksplikoi
olevansa tarkoitettu ”kaikille, jotka haluavat puhua
venäjää” ja erityisesti mainitaan, ettei tarvitse olla
venäläinen.⁵² Näin ollen tilaisuuksiin osallistuu
myös muun muassa kantasuomalaisia, jotka ha-
luavat harjoittaa venäjätaitojaan ja ovat kiinnos-
tuneita Venäjästä. Tällä hetkellä kirkot kuitenkin
suuntaavat toimintansa pääasiassa venäjänkielisille,
mikä ilmentää kielikysymyksen merkittävyyttä osa-
na yhteisöjen identiteettiä.

Sanon aina, että suomalaisille kaikista paras on suoma-
lainen kirkko, missä opetetaan heidän äidinkiellään
Jumalan sanaa.⁵³

Muutoksen voima on myös aktiivinen nettievanke-
lioimisessa. Muun muassa yhteisön jumalanpalve-
luksia voi katsoa suorina lähetyksinä internetissä.
Tiistai-iltaisin järjestetään noin 20 minuuttia kestä-
vä reaaliaikainen vuorirukous, joka kuvataan Mal-
minkartanon huipulta. Yhteisöllä on oman tilaston-
sa mukaan YouTuben kautta 4000 katsomiskertaa
kuukaudessa 14 eri maassa. Myös Kuningasten
kuninkaan saarnat voi katsoa verkosta, mutta van-

hempien kirkkojen toiminnasta on esillä lähinnä
yksittäisiä videoita ja kuvia.

Useissa haastatteluissa mainittiin muiden
maahanmuuttajien auttaminen. Haastattelujen ai-
kaan monissa seurakunnissa kohdattiin Ukrainan
konfliktialueelta paenneita. Maahanmuuttajien
yhteisön koettiin samastuvan muiden muuttajien
asemaan paremmin kuin kantasuomalaisten yhtei-
söjen.

Max: Meillä on pakolaisten kanssa aika paljon yhteistyö-
tä. Ukrainalaisten pakolaisten, niille kans sit opetetaan
kulttuuria, että mikä olisi paras juttu tehdä just niille,
opetetaan lisää asioista, – sopeutua tänne ja niitä on aika
paljon.

Maija: Niin että teillä on ihan konkreettista auttamista?
Käytännön asioissa?

Max: Joo. N.N. käy melkein tyyliin tulkkaa juristien kans-
sa ja ihan niin kuin sellaisia paperiasioita, kuten myös
ihan perus kulttuurijuttuja, sopeutusjuttuja, että mikä
tämä juttu on, suomalaiset tekee tällai. Me opetetaan ja
kerrotaan kokemuksesta, sieltähän se tulee. – Samalla
tarjotaan heille koti, että he ei tunne itseään yksinäiseksi
täällä. Aika helposti ja nopeasti heistä tulee ihan meidän
parhaita kavereita. Että käydään hengailleen viikolla –
sellaisena näen seurakunnan tehtävän ehkä suurimmalta
osalta, että joka pystyy tarjoamaan kodin ja pystyy antaa
uusia kavereita, luomaan suhteita toistensa kanssa, se
ei yleensä ole just siitä ylistyksestä ja sanasta kiinni. Jos
tunnet itsesi kotoiseksi siellä ja sulla on frendejä siellä,
sulla on hyvä olla siellä, tunnet sitä lämpöä, niin se on se
meidän visio.⁵⁴

Haastatteluissa ilmeni kotoutumisen kannalta
keskeistä identifiointia muodostumista myös hy-
väksynnän, samastumisen ja sitoutumisen kautta.⁵⁵
Haastateltavien kotoutumista ja yhteyttä suomalai-
seen yhteiskuntaan helpotti se, että heidän uskon-
nollinen identiteettinsä oli Suomessa hyväksytty.

En tunne [että meitä pidettäisi lahkona], koska lahko on
se, mikä on vähemmistö, ja vähemmistö on ortodoksisuus
[Suomessa], protestanttisuus on enemmistö.⁵⁶

Esimerkiksi Muutoksen voiman identifioitumisen
metodistikirkoksi kerrottiin nousevan paitsi lähei-

sistä suhteista virolaiseen metodistikirkkoon, johon heidän pastorillaan oli myös sukulaisuusside, myös siihen, että Suomessa metodisteja arvostetaan. Kuitenkin seurakunta eroaa metodistien opetuksesta ja käytännöistä, esimerkiksi kaste on uskovien kaste, ei metodisteille tyypillinen lapsikaste.

Suhtautuminen Suomeen on myönteistä. Esimerkiksi edellä mainituissa vuorirukouksissa rukoillaan usein erityisesti Suomen puolesta, kun taas Venäjä mainitaan vain yhtenä globaalien rukousaiheiden listassa. Suomea pidettiin useissa haastatelussa esimerkkinä, joka vei Raamattuja Neuvostoliittoon ja auttaa yhä muita. Jumalan nähtiin siunaavan Suomea.

Jumala siunaa Suomea todella paljon. Syy siihen on se, että Suomi on uhrannut todella paljon, on auttanut todella paljon ihmisiä, ja auttaa joka päivä, humanitaarisella avulla ja Jumalan sanalla, Raamatuilla. Se lähetti niitä Neuvostoliittoon todella paljon. Suomalaiset ovat oikein uhrautuvia, lähettävät. Niin kuin Saarnaaja sanoo: Lähetä leipäsi vetten yli, ja monen päivän päästä se palaa.⁵⁷

YHTEISÖ YLIRAJAISEN IDENTITEETIN JA VERKOSTOJEN TUKIJANA

Jumalanpalvelusyhteisön merkitys ilmenee myös ylirajaisuuden mahdollistajana, mikä näkyy sekä yksilön identiteetin että yhteisöjen verkostojen tasolla. Monilla yhteisöillä on merkitystä erityisesti siksi, että ne ylittävät rajat entisen ja nykyisen kotimaan välillä ja luovat verkostoja kanssuskovien kesken. Vaikka haastateltavat ovat venäjänkielisiä, heidän identiteettinsä ylirajaisuus näkyy enemmän venäläisyytenä Suomessa kuin yhteytenä Venäjään maana. Venäjä ei ole monellekaan haastatelluista läheinen, vaikka he mielsivät itsensä etnisesti venäläisiksi tai puhuivat äidinkielenään venäjää. Davydovan mukaan muuttajien identiteetin ylirajaisuus ilmeneekin siten, että he ovat vanhojen ja uusien yhteiskunnallisten verkostojen jäseniä.⁵⁸ Näin ollen molemmat maat, Venäjä ja Suomi, nähdään myönteisinä, kuten Valentinin lainaus osoittaa:

Maija: Millaisia tunteita teillä on Venäjää kohtaan?

Valentin: – – Siellä on hyviä ihmisiä, hengellisiä ihmisiä,

he uskovat Jumalaan, oikein palavasti, on [niitä jotka uskovat] tradition vuoksi ja on niitä jotka uskovat palavasti. – – Minä vaikka olen venäläinen (*russskij*) itse, en ole ”venäjänmaalainen” (*rossijskij*). Se vähän eroaa. He heti huomaavat sen minusta.

Maija: Ymmärrän. No sanoitte että Suomelle tulee hyvä aika, entä Venäjälle?

Valentin: Venäjälle tulee. Profetiat sanovat, että Venäjällä ei ole koskaan ollut herätystä. Ei koskaan. Suomessa on ollut herätys, jolloin paljon ihmisiä tuli Jumalan luo, kun oli sota. Oli rukousta maan puolesta, presidentti rukoili. Oletteko kuullut siitä? – – Jumala siunasi Suomea.

Maija: Mutta venäläiset uskovaiset sanovat, että siellä oli myös herätystä ennen vallankumousta, sellainen aika.

Valentin: Siellä oli aaltoja, siellä on pikkuisen. Mutta se ei ollut valtion tasolla. Ei koskaan ollut valtion tasolla, siellä oli aina valtiollinen valta. Venäjällä ei koskaan ollut reformaatiota. Amerikassa oli, Euroopassa oli, Venäjällä ei ollut koskaan. Mutta se tulee vielä.⁵⁹

Haastateltavan osallistuminen Suomen talvisodan sakralisointiin sisältää emotionaalista sitoutumista muiden ryhmien ja instituutioiden arvoihin ja ker tomuksiin Suomessa, mutta sama lainaus osoittaa myös uskoa Venäjään, mikä ilmentää oivallisesti identiteetin ylirajaisuutta. Sodasta puhumista on pidetty hankalana monille Suomen venäjänkielisille, koska sillä toisinnetaan viholliskuvaa ”hyviksistä ja pahiksista”.⁶⁰ Kuitenkin tämä haastattelulainaus ilmentää hengellisyyden ylittävän valtiollisten konfliktien merkityksen.

Toisaalta identiteetin ylirajaisuus on myös syntynyt tilanteen pakottamana: lapsena koettu yksinäisyys ja fyysinen etäisyys omista sukulaisista on

49 Ks. esim. Elisha 2011, 222.

50 26-vuotias mies, haastateltu suomeksi, kesäkuu 2016.

51 Muutoksen voima 2016.

52 Venäjä-klubi 2016.

53 65-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

54 26-vuotias mies, haastateltu suomeksi, kesäkuu 2016.

55 Esim. Esser 2000.

56 35-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, joulukuu 2014.

57 35-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, joulukuu 2014.

58 Davydova 2009.

59 36-vuotias mies, haastateltu venäjäksi, joulukuu 2014.

60 Esim. *Helsingin Sanomat* 1.10.2016.

kasvattanut ajatukseen maailmankansalaisesta, jolle lopulta kaikki on lähellä – yhden lentolipun päässä.

Lapsena oli vähän vaikeaa. Kavereilla oli kaikkia mummoja jotka anto joululahjoja – – aina ihmettelin, että mitä ihmettä, mistä te saatte noin paljon kaikkia lahjoja ja ite tajus että mulla on mun omat vanhemmat ja se on melkein siinä. Se oli sellainen hankala. Että sitten se joulupöytä oli niin ku parasta aikaa mulle henkilökohtaisesti ja vieläkin ehkä. – – se oli lapsena ehkä vähän hankalaa että kavereilla oli aina joku, jonne voi mennä muualle kuin kotiin ja sut tavallaan otetaan vastaan. Että se tavallaan oli hankalin juttu, että ei täällä ole ketään – – mutta eihän se enää, nythän ostaa lipun ja lentää minne haluaa.⁶¹

Venäjänkielisten kirkollisten yhteisöjen tutkimisessa erityisen kiinnostavaksi kysymykseksi nousee kirkkojen ylijärjaisuus liikkuvuuden näkökulmasta. Tyypillistä ylijärjaisuutta uskonnon piirissä on resurssien, henkilöiden ja informaation liikkuminen uskonnollisten yhteisöjen välillä.⁶² Ylijärjaisuus voi ilmetä myös uskonnollisten organisaatioiden ulkopuolella ihmisten välillä.⁶³

Ylijärjaisen uskonnollisen liikkuvuuden voi katsoa vaihtaneen suuntaa. Monet evankeliset kirkot levisivät Venäjälle lännestä. Tämä koskee niin perinteisiä vapaakristillisiä kirkkoja, kuten evankelisia kristittyjä, baptisteja, adventisteja ja helluntailaisuutta, kuin 1990-luvulla globaalia liikevoimaansa hyödyntänyttä uuskarismaattista liikettä. Lähetystyöntekijät Yhdysvalloista ja Länsi-Euroopasta vaikuttivat 1990-luvulla monien evankelisten kirkkojen rahoitukseen ja toimintaan. Monet venäläiset pastorit opiskelivat teologiaa ulkomailla. Uskovaiset lukivat käännettyä kirjallisuutta ja osallistuivat ulkomaisten lähetystyöntekijöiden kursseille ja opetukseen. Nämä yhteydet vähenivät, kun kirkot itsenäistyivät ja toisaalta länsimaisten lähetystyöntekijöiden viisumin saamista ja mahdollisuutta työskennellä Venäjällä rajoitettiin. Lähes kaikissa kirkoissa on nyt venäläiset johtajat ja niillä on omia paikallisia oppilaitoksia. Kirkkojen opetus ja teologia ovat saaneet Venäjän yhteiskunnalliseen ilmapiiriin sopivia piirteitä.⁶⁴

Nyt ylijärjäinen liikkuvuus näkyy siinä, että venäjänkieliset jumalanpalvelusyhteisöt ovat liikku-

neet Venäjältä länteen venäjänkielisen emigraation myötä. Monien venäjänkielisten yhteisöjen pastorit Suomessa ovat opiskelleet Venäjällä evankelisissa teologisissa seminaareissa aikana, jolloin he asuivat jo Suomessa. Pääkaupunkiseudun venäjänkieliset jumalanpalvelusyhteisöt kutsuvat nyt evankelistoja ja puhujia tilaisuuksiinsa Venäjältä, Ukrainasta, Viirasta, Latviasta ja muista entisistä neuvostomaista. Joissain seurakunnissa liittyminen yhteisöön on saanut vahvistuksen niin, että haastateltavien pastorit aiemmasta kotimaasta ja kotiseurakunnasta ovat käyneet tarkastamassa uuden jumalanpalvelusyhteisön ja suositelleet entisiä seurakuntalaisiaan uudelle pastorille.

Kun muutin, meidän pastori tuli Helsinkiin ja kävi myös meidän kirkossa katsomassa. Meillä on sellainen tapa, että kun vaihdat jäsenyyden toiseen kirkkoon, pastorit keskustelevat. Eli voiko heidät ottaa jäseneksi, kun emme vielä tunne.⁶⁵

Kirkkojen yhteistyö, muun muassa Muutoksen voiman virolaiselta metodistikirkolta saama siunaus, ilmentää liikettä Suomeen. Myös venäjänkielistä kirkollista kirjallisuutta tuodaan Venäjältä. Ylijärjaisen liikkuvuuden suunnan muuttumista Venäjältä, Viirasta ja muista entisistä neuvostomaista Suomeen eksplikoitiin muun muassa kesän 2016 Hope Festivalin videoesittelyssä, jossa juontaja johdatteli itäisestä Euroopasta saapuneiden kristittyjen tuloa Suomeen seuraavasti:

Muistamme ajan, jolloin amerikkalaiset ja eurooppalaiset saarnaajat tulivat Neuvostoliittoon julistamaan englanniksi evankeliumia, joka piti kääntää venäjäksi. Tänäpäin näemme päinvastaisen kuvan. Ja ollakseni rehellinen olen ylpeä, että tänään venäjänkieliset ihmiset entisestä Neuvostoliitosta tai entisestä itäblokkista, kommunistisista maista nyt tulevat kertomaan Euroopan kaduille evankeliumia, joka pitää kääntää paikalliselle kielelle, suomeksi.⁶⁶

Taloudellisten resurssien liikkuvuuden osalta kaikilla venäjänkielisillä kirkoilla on kuitenkin konkreettisia auttamiskohteita erityisesti Venäjällä ja Ukrainassa. Ne auttavat suoraan muun muassa lastenkoteja luotettavien tuttujen kautta. Itä-Ukrainan

konfliktin jaloista paenneita uskovaisia ja kirkkoja on autettu kymmenysten avulla. Konkreettisen avun suhteen liikkuvuuden mainittiin tapahtuvat erityisesti Ukrainaan ja Venäjälle.

Uskonnollinen ylijärjaisuus voidaan ymmärtää myös siten, että muuttajat osallistuvat verkostoihin, jotka yhdistävät heidät kanssautuviin paikallisesti ja maailmanlaajuisesti.⁶⁷ Lähes kaikilla haastatelluilla on joitain kontakteja suomenkielisiin jumalanpalvelusyhteisöihin. Maahanmuuton henkisen kuormittavuuden alla yhteyksillä suomalaisiin kanssautuviin on saattanut olla ratkaiseva vaikutus sekä kriisistä selviytymisessä että jopa Suomeen jäämisessä.

Maahanmuutto on tosi kova paikka. Täällä kaksi vuotta asuttuamme mies lähti – kun hän sitten muutti pois, ajattelin, että minäkin muutan takaisin, koska periaatteessa olin hänen vuokseen täällä. – Suomalaiset sanoivat, jää sinä silti. – Olen niin kiitollinen suomalaisille kirkossa, koska – ylipäätään kun olet kirkon jäsen, se on sellainen tuki. Ihmiset jotka kulkevat niiden vaikeuksien läpi – koska näen, että emigranttien keskuudessa avioero prosentti on todella korkea. Jos kuljet sen läpi ilman tällaista tukea. Minut autettiin kädestä pitäen läpi sen kaiken. – meidän suomalaiset sisaret ja veljet [auttoivat].⁶⁸

Venäjänkielisten seurakuntien toimintaan toivotaan resursseja maailmanlaajuiselta kristilliseltä kirkolta ja sitä varten ollaan halukkaita luomaan kontakteja. Esimerkiksi Muutoksen voiman toiveissa on saada varakkailta amerikkalaisilta metodistikirkoilta resursseja ja tukea nuoren kirkon visioiden toteuttamiseen. Muutoksen voiman poikkeaminen tyypillisestä metodistikirkosta tekee seurakunnan kuitenkin varovaiseksi esittelemään esimerkiksi vauhdikasta tanssia ja valojohtavia ylistysvideotaan potentiaalisille amerikkalaisille tukijoilleen. Muutoksen voiman yhteydet ovat myös vahvat sekä suomalaisiin että kansainvälisiin kirkkoihin, jotka korostavat ylistystä ja myönteisen suhtautumisen voimaa, kuten maailmanlaajuisen Hillsong-kirkon.

Venäjänkielillä jumalanpalvelusyhteisöillä on jossain määrin yhteistyötä myös keskenään. Kunin-gasten kuningas ja Muutoksen voima ovat yhtey-

dessä keskenään, samoin kuin evankelis-luterilaisen kirkon kanssa. Sen sijaan Helsingin venäläisen vaapaikirkon Pelastuksen arkin kerrottiin katkaissaan yhteydet Suomen evankelis-luterilaisen kirkon venäjänkielisen työhön sen jälkeen, kun luterilaisessa kirkossa hyväksyttiin rukous samaa sukupuolta olevien kanssa. Adventtikirkon venäjänkieliselä yhteisöllä on myönteinen suhtautuminen muihin venäjänkielisiin yhteisöihin, vaikka heidän opetuselliset erityispiirteensä ja esimerkiksi sapattisäädöksensä rajoittavatkin yhteyden lähinnä keskustelun tasolle. Sen sijaan esimerkiksi osa Pelastuksen arkin jäsenistä osallistuu Muutoksen voiman tilaisuuksiin ja evankelointitapahtumiin, sillä he tuntevat toisensa ajalta, jolloin Muutoksen voiman jäsenet olivat Pelastuksen arkin aktiiveja. Muutoksen voimasta saatetaan myös käydä Pelastuksen arkin nuortentilaisuuksissa. Monet epäviralliset ystävyudet ovat säilyneet uuden kirkon perustamisesta huolimatta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Kun venäjänkielisiä jumalanpalvelusyhteisöjä tarkastellaan sellaisten sosiaalisen koheesion mittareiden avulla kuin luottamus, halu auttaa, tunne kuulumisesta ja sosiaalinen osallistuminen kansalaisyhteiskuntaan, voidaan todeta yhteisöjen vahvistavan koheesiota ja sitä kautta kotoutumista usein tavoin. Yhteisö luo luottamusta ja yhteyttä jäsentensä välille ja toimii siltana yhteiskuntaan. Yhteisöjen kautta yksilöt evankelioivat julkisessa tilassa, auttavat muita muuttajia kotoutumaan ja kokevat kuuluvansa osaksi protestanttisenemmistöistä Suomea. Ylijärjaisen identiteetin ja verkostojen kautta yhteys ja kuuluminen jatkuvat niin entiseen kotimaahan kuin kanssautuviin maailmanlaajuisesti.

Yhteisöt ovat ulospäinsuuntautuneita ja avoimia, mutta yhteisöihin saattaa myös liittyä eksklusiivisia piirteitä, kuten jäsenyyden saavuttamista

61 26-vuotias mies, haastateltu suomeksi, kesäkuu 2015.

62 Spännäri 2013, 104; Wuthnow & Offutt 2008, 209.

63 Spännäri 2013, 105; Levitt 2003.

64 Ks. lisää Penttilä 2014.

65 28-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, maaliskuu 2015.

66 Hope Festival 2016.

67 Roudometof 2015, 214.

68 53-vuotias nainen, haastateltu venäjäksi, kesäkuu 2015.

vain suosituksen kautta. Jumalanpalvelusyhteisöt eivät myöskään ilmennä ainoastaan koheesiota ja yhteyttä, vaan myös konfliktia, mikä tulee esiin muutoksen ja säilyttämisen välisenä ristiriitana. Osa maahanmuuttajien yhteisöistä haluaa ylläpitää kotimaan ilmapiiriä sellaisena kuin se oli muuttohetkellä, osa haluaa vahvemmin muuttua ja mukautua. Venäjänkielisten yhteisöjen kohdalla tämä konflikti näkyi konkreettisimmin uuden kirkon perustamisena viime vuosina.

Ylirajaisessa kontekstissa uskonnollisten verkostojen, juhlien, rituaalien ja organisaatioiden merkitys yksilöille voi yhtä aikaa auttaa muuttajia liittymään uuteen yhteiskuntaan ja samalla olemaan yhteydessä aiempaan kotimaahan.⁶⁹ Rajat ylittävä uskonnollisuus erityisesti vapaakristillisissä kirkkoissa tuo monille maahanmuuttajille kodin tuntua myös uudessa yhteiskunnassa. Toisaalta aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että uskonnollinen identiteetti helpottaa muuttajan sopeutumista uuteen yhteiskuntaan ja vähentää sopeutumisstressiä, jos muuttajan uskonnollinen identiteetti täsmää uuden yhteiskunnan vallitsevaan uskontoon.⁷⁰ Venäjänkielisillä protestanteilla on tässä kohtaa etuna se, että Suomessa protestanttisuus on enemmistön uskonto – toisin kuin heidän aiemmissa kotimaissaan.

Maahanmuuttoa pidetään laajasti stressaavana prosessina, koska siihen liittyy sekä tutun ympäristön menettäminen että uuteen maahan sopeutuminen.⁷¹ Yhteys paikallisten kirkkojen kanssa auttaa maahanmuuttajien yhteisöjä kotouttavassa tehtävässään. Se myös vähentää riskiä eksklusiivisen yhteisöllisyyden synnystä. Monilla vapaakristillisillä yhteisöillä onkin takanaan suomenkielisten sisarkirkkojen tuki, mutta tutkimukset erityisesti painottavat enemmistöuskonnon suurempaa vastuuta dialogin synnyttämisessä. Sitä kautta muuttajien yhteisöt voivat tuntea olonsa tervetulleiksi.⁷² Suomessa evankelis-luterilainen kirkko on jossain määrin aktiivinen venäjänkielisen luterilaisuuden tukemisessa, erityisesti Helsingissä ja jonkin verran Espoossa, mutta luterilaisen kirkon dialogi ja yhteistyö muiden kirkkojen kanssa perustuu lähinnä henkilökohtaisiin kontakteihin ja jää kirkon venäjätaitoisten työntekijöiden varaan.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että yhteisöillä on merkitystä jo ennestään uskoville, mutta niiden kotouttava ja yhteisöllinen vaikutus ei tavoita laajempaa maahanmuuttajien joukkoa.⁷³ Myös tässä tutkimuksessa kaikki haastatellut olivat olleet joko itse uskonnollisia dissidenttejä jo lähtömaassaan tai heidän lapsiaan. Toisaalta kirkon merkitys puskurina ja kotouttajana yksilön ja laajemmin yhteiskunnan välillä kuvattiin hetkellisenä sitoutumisena kirkkoon, mikä puolestaan puhuisi sen puolesta, että kirkolla on yhdistävä ja kotouttava merkitys myös laajemmalle maahanmuuttajaväestölle heti muuton jälkeen.

Maija Penttilä, dos.
maiya.t.penttila@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

- Balakireva, Olga & Julia Sereva
2013 ”Religion and Civil Society in Ukraine and Russia”. *Religion and Civil Society in Europe*. Ed. J. de Hart et al. Dordrecht: Springer, 219–250.
- Bauman, Martin
2014 ”Becoming a Civil Society Organisation? Dynamics of Immigrant Religious Communities in Civil Society and Public Space”. *Nordic Journal of Religion and Society* 27:2, 113–130.
- Cadge, Wendy & Ecklund, Elaine H.
2007 ”Immigration and religion”. *Annual Review of Sociology* 33, 359–79.
- Chan, Joseph & To, Ho-Pong & Chan, Elaine
2006 ”Reconsidering Social Cohesion: Developing a Definition and Analytical Framework for Empirical Research”. *Social Indicators Research*, 75:2, 273–302.
- Davydova, Olga
2010 ”Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa. Lectio praecursoria Joensuun yliopistossa 27.11.2009”. *Elore* 17, 101–107.

69 Ks. myös Levitt & Jaworsky. 2007.

70 Cadre & Ecklund 2007, 364; Yang & Ebaugh 2001; Neiterman & Rapoport 2009, 175.

71 Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006.

72 Ks. Bauman 2014.

73 Ks. myös Massey & Higgins 2011, 1387.

- 2009 *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena: Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Davydova, Olga & Heikkinen, Kaija
- 2004 "Produced Finnishness in the Context of Remigration". *New Challenges for the Welfare Society*. Ed. Vesa Puuronen et al. Joensuu: University of Joensuu, 176–192.
- Ebaugh, Helen & Chafetz, Janet
- 2000 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregation*. Walnut Creek, CA: Altamira Press.
- Elisha, Omri
- 2011 *Moral Ambition: Mobilization and Social Outreach in Evangelical Megachurches*. Berkeley, CA: California University Press.
- Esser, Hartmut
- 2000 *Soziologie: Spezielle Grundlge 2. Die Konstruktion der Gesellschaften*. Frankfurt: Campus.
- Flink, Toivo
- 2016 "Inkerinsuomalaisten paluumuutto ja kotoutuminen Suomeen". *Venäjänkieliset Suomessa – Huomisen suomalaiset*. Turku: Siirtolaisinstituutti, 76–95.
- Furseth, Inger
- 2008 "Social Capital and Immigrant Religion". *Nordic Journal of Religion and Society* 21:2, 147–164.
- Furseth, Inger & Repstad, Pål
- 2006 *An Introduction to the Sociology of Religion: Classical and Contemporary Perspectives*. Farnham: Ashgate.
- Glick Schiller, Nina & Basc, Linda & Blanc-Szanto, Christina
- 1994 *Nations Unbound: Transnational projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. New York: Gordon and Breach
- Helsingin Sanomat*
- 2016 "Venäjänkielisten ääni alkaa voimistua". 1.10.2016 Hope Festival
- 2016 <http://www.hopefest.fi/index.php/en/> (12.8.2016).
- Jasinskaja-Lahti, Inga & Mähönen Tuuli Anna & Liebkind, Karmela
- 2012 "Identity and Attitudinal Reactions to Perceptions of Inter-group Interactions among Ethnic Migrants: A Longitudinal Study". *British Journal of Social Psychology* 51, 312–329.
- Jenson, Jane
- 2010 *Defining and Measuring Social Cohesion*. Hampshire: Commonwealth Secretariat.
- 1998 *Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research*. Canadian Policy Research Network No. F/3. Ottawa: Renouf.
- Jokinen, Erkki
- 2009 "Kirkko – suomalaisuuden suojelusalue vai kulttuurien kohtaauspaikka". *Luterilaisen Suomen loppu? Kirkko ja monet uskonnot* Toim. Jyri Komulainen & Mika Vähäkangas. Helsinki: Edita, 62–89.
- Kopnina, Helen
- 2005 *East to West Migration: Russian Migrants in Western Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Korac, Maja
- 2009 *Remaking Home: Reconstructing Life, Place and Identity in Rome and Amsterdam*. New York: Berghahn.
- Laki kotoutumisesta
- 1999 Laki maahanmuuttajien kotoutumisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1999/19990493> (13.2.2015).
- Lehtonen, Tuomas
- 2016 "Venäjänkielinen väestö Suomessa". *Venäjänkieliset Suomessa – Huomisen suomalaiset*. Turku: Siirtolaisinstituutti, 17–40.
- Levada-tutkimuskeskus
- 2014 http://www.psychologies.ru/self-knowledge/behavior/_article/my-verim-tem-kto-vysoko-idaleko/ (13.2.2015).
- Levitt, Peggy
- 2003 "'You Know, Abraham Was Really the First Immigrant': Religion and Transnational Migration". *International Migration Review* 37:3, 847–873.
- Levitt, Peggy & Jaworsky, Nadia B.
- 2007 "Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends". *Annual Review of Sociology* 33, 129–156.
- Leibkind, Karmela & Mannila, Simo & Jasinskaja-Lahti, Inga & Jaakkola, Magdalena & Kyntäjä, Eve & Reuter, Anna
- 2004 *Venäläinen, virolainen, suomalainen: Kolmen maahanmuuttajaryhmän kokoutuminen Suomeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- March, Christopher
- 2010 "Orthodox Spiritual Capital and Russian Reform". *The Hidden Form of Capital: Spiritual Influences in Societal Progress*. Ed. S. G. Redding & Peter L. Berger. London: Anthem Press.

- Massey, Douglas S. & Higgins, Monica E.
2011 ”The Effect of Immigration on Religious Belief and Practice: A Theologizing or Alienating Experience”. *Social Science Research* 40, 1371–1389.
- Martikainen, Tuomas
2013 *Religion, Migration and Settlement: Reflections on Post-1990 Immigration to Finland*. Leiden: Brill.
- Mähönen, Tuuli Anna & Yijälä, Anu
2016 *Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien kotoutuminen Suomeen*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Muutoksen voima
2016 <http://silaperemen.fi/index.php> (20.5.2015); <https://www.facebook.com/SilaPeremenChurch/about/> (31.10.2016).
- Neiterman, Elena & Rapoport, Tamar
2009 ”Converting to Belong: Immigration, Education and Nationalization among Young ’Russian’ Immigrant Women”. *Gender and Education* 21, 173–189.
- Nichols, Gregory L.
2011 *The Development of Russian Evangelical Spirituality: A Study of Ivan V. Kargel (1849-1937)*. Eugene, OR: Pickwick.
- Penttilä, Maija
2014 ”Saint Peter’s New Churches: The Indigenization of Neo-Charismatic Christianity in St. Petersburg”. *Nordic Journal of Religion and Society* 27:1, 19–38.
- Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga
2006 *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla: Seurantatutkimus 1997–2004*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Plüss, Jean-Baniel
2014 ”Pentecostalism in Europe and the Former Soviet Union”. *The Cambridge Companion to Pentecostalism*. Ed. Cecil Robeck Jr. & Amos Yong. Cambridge: Cambridge University Press, 93–111.
- Routdometof, Viktor
2015 ”Orthodox Christianity as Transnational Religion: Theoretical, Historical and Comparative Considerations”. *Religion, State and Society* 43:3, 211–227.
- Salmenniemi, Suvi & Rotkirch, Anna
2008 ”Johdanto: verkostojen Venäjä”. *Suhteiden Venäjä*. Toim. Suvi Salmenniemi & Anna Rotkirch. Helsinki: Gaudeamus, 9–26.
- Spännäri, Jenni
2013 ”Religious Life in a Finnish Retirement Migrant Community: Diasporic and Transnational Perspectives”. *Nordic Seniors on the Move: Mobility and Migration in Later Life*. Ed. Anna L. Blaakilde & Gabriella Nilson. Lund Studies in Arts and Cultural Sciences 4. Lund: Lund University, 101–126.
- Stepick, Alex & Rey, Tetty & Mahler, Sarah
2009 *Churches and Charity in the Immigrant City: Religion, Immigration, and Civic Engagement in Miami*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Tartakovsky, Eugene
2007 ”A Longitudinal Study of Acculturative Stress and Homesickness: High-school Adolescents Immigrating from Russia and Ukraine to Israel without Parents”. *Social Psychiatric and Psychiatric Epidemiology* 42: 485–494.
- Tilastokeskus
2016 Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2015 http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/020_vaerak_tau_101.px/?rxid=65f7dc62-619e-475d-b417-532f7a055f9b (31.10.2016).
- 2015 Tutkimukseen saatu tieto äidinkielenään venäjää puhuvien uskonnollisesta kuulumisesta tilastokeskukselta pyynnöstä.
- Wardin, Albert
1994 ”Pentecostal Beginnings among the Russians in Finland and Northern Russia (1911-1921)”. *Fides et Historia* 16:2, 50–61.
- Venäjä-klubi
2016 <https://www.facebook.com/groups/russkij.klub/?fref=ts> (31.10.2016).
- Venäjänkielinen adventistikirkko
2015 <https://rus.adventist.fi/> (23.5.2015).
- Vifania
2016 <https://www.facebook.com/Vifania-284048678346414/> (31.10.2016).
- Wuthnow, Robert & Offutt Stephen
2008 ”Transnational Religious Connection”. *Sociology of Religion* 69:2, 209–232.
- Yang, Fenggang & Helen R. Ebaugh
2001 ”Transformation in New Immigrant Religions and Their Global Implications”. *American Sociological Review* 66, 269–288.